

Zomir DIMOVICI

ÎNTÂLNIRI VIRTUALE

Copacul și experiențele sale

„Eram gata să-mi schimb meseria. Chestiune de supraviețuire.”

„O limită înseamnă starea de oboseală din care privești asupra lumii ce te înconjoară.”

„Am avut noroc să iubesc la nebunie teatrul și poezia... ”

„...o fată din România care a hotărât să-și facă propriul viitor într-un alt colț de lume.”

4 Oameni, 4 Destine. 4 Vârste. O patrie, România. Cealaltă patrie, Viața. Care e aici și acum!

Aș continua, dar mi-e frică să nu mă pierd în truisme și noua limbă de lemn. O să-mi permit doar o foarte scurtă introducere în temă, apoi ce au acești patru oameni (care, printre altele, sunt și oameni de teatru) e mult mai important și cuvântul lor stă mărturie!

Sau de unde a plecat discuția de mai jos. De la un gând, acela că...

... asemeni unui copac, noi avem rădăcini, trunchi și coroana. Rădăcinile sunt educația noastră, trunchiul este caracterul nostru, iar coroana este cariera noastră.

De-a lungul timpului, am gândit viața noastră ca făcând parte din spațiul în care ne-am născut. Cu alte cuvinte, am văzut viața orizontal: locul din care am răsărit ne este leagăn, școala, prieten, iubit/iubită, partener, apoi leagăn pentru copiii noștri și cercul se va închide semănătorist cu noi care devenim iar glie, leagăn, școală ș.a.m.d.

Se pare, însă, că mai există și un alt fel de gândire. Cel vertical. În această nouă viziune, rădăcinile rămân evident la locul lor, uneori chiar și trunchiul, cel puțin până la un moment dat al „creșterii” noastre. Apoi apare posibilitatea alegerii: rămânem „ancorați” sau ne îndreptăm atenția către aerul care se mișcă în jurul trunchiului nostru. Dacă alegem să ne dezvoltăm atenți la verticală nu doar convingși de orizontalitatea destinului nostru, începem atunci să adulmecăm altfel cu frunzele curiozității noastre „aerul” din jur.

Constrânși de conjuncturi politice (adesea și din păcate), de lipsa de viziune a sistemului (și ieri și azi), de blazarea unei societăți care nu reușește să învețe din lecțiile istoriei sau împinși de caracter, alegem din instinct sau conștienți să „creștem” altundeva decât ne sunt rădăcinile. Cât de frumoasă, bogată și roditoare ne este coroana ține doar de timp, de efortul fiecărei zile, de bucuria micilor ori marilor împliniri și încrederea în ziua de mâine.

Iată povestea lor. Iată gândurile lor. Iată mărturia lor. Doi tineri artiști și alți doi ajunși la vârsta și împlinirea maturității.

Zomir Dimovici: *Descrieți-mi, vă rog, conjunctura care v-a determinat să plecați din România.*

Anca Talpos – Germania: Am avut prima tentativă de a pleca din România după terminarea liceului, în 2003. După îndelungi căutări spre a găsi o bursă de studii în, mi-a reușit acest lucru în cadrul unei facultăți de teatru din Ulm (îmi doream să studiez actoria). Am petrecut, așadar, anul universitar 2003–2004 în Germania, dar nu am dorit să rămân în acel oraș, deci nu am încercat să-mi prelungesc bursa. Mi-am dorit să fiu într-un oraș mare, activ din punct de vedere cultural, așadar am dat examen la UNATC București, unde am fost admisă. Treptat însă, am fost dezamăgită de anumite aspecte

din cadrul facultății, de încetarea evoluției mele artistice, de blazarea din jurul meu, așa-dar am rămas foarte deschisă la ceea ce se întâmplă, sperând să găsesc o modalitate de „evadare”. În 2007, la Sibiu, în timpul Festivalului Internațional de Teatru, am fost întâmplător la un spectacol al trupei Antagon Theater ACTion, iar după spectacol am povestit cu o membră a trupei. Aceasta mi-a vorbit despre festivalul de teatru organizat an de an de către Antagon și despre un workshop în Spania, la care aș fi putut să particip, având ocazia să devin membră a trupei, în urma aceluși workshop. Așadar, am fost întâi în 2007 în Frankfurt, la Festivalul Sommerwerft timp de o lună, apoi în februarie 2008, am participat la workshop-ul anual „hambre y vida”, m-am alăturat trupei pentru 3 luni, iar acele 3 luni s-au transformat în doi ani, amânându-mi cu un an examenul de licență în cadrul UNATC (studiam încă în momentul intrării în trupă).

Vasile Șirli – Franța: În primăvara anului 1986 am aflat ca nu voi putea avea prelungirea vizei de plecare/ședere în Franța, dosarul meu fiind transferat la „Cabinetul 2”. Lucrasem la Paris muzica de scenă pentru Lucian Pintilie și Petrică Ionescu. Am fost sfătuit să cer prelungirea vizei de la Ambasada din Paris. Mesajul era cât se poate de clar.

Monica Lucia Madas – Anglia: Am vrut să mă mut în altă țară după ce am demisionat din „Țândărică”. În toamna lui 2005 am cunoscut-o pe Anca Parghel care, după ce m-a auzit improvizând, m-a chemat la un concert de-al ei la Art Jazz. După ce am cântat în acea seară, șeful clubului, domnul Andrieș, a venit la mine, mi-a dat cartea de vizită și mi-a zis că într-o lună mă așteaptă nu cu un proiect, ci cu două! Omul asta m-a sprijinit foarte mult atunci... Am revenit cu un proiect experimental „Jazz Do It”, unde am colaborat cu două prietene coregrafe, Irina și Ioana, care au dansat sublim pe poemele mele și eu am improvizat sută la sută la pianul din club. Apoi, „Doina Jazzului” împreună cu Arthur Balogh și George Dumitriu, cu care am fost nominalizați la Premiul de debut în jazzul românesc. Dar noi deja ne făceam planurile de plecare. Toți trei, în trei direcții diferite.

La Londra am fost chemată de verișoara mea să fiu parte la unui proiect al ei prezentat la Institutul Cultural Român, pe data de 5 martie 2007, unde am avut un *one-woman-show* inspirat din Doina Jazzului dar fără instrumente, doar voce și din când în când păpuși. Și am hotărât să rămân. Din primul moment de când am pășit pe insulă, de fapt și de drept. *Love at the first sight*.

Au fost și alte motive pentru care am hotărât să plec: neadaptarea la mitocănia și mizeria postdecembristă, lumea românească aruncată în haos și deziluzii, cu oamenii care trăiesc tristețea și stres-ul cotidian la cote maxime, dezarmați în fața sistemului politic, economic și social, roata crudului destin mioritic – „până la lacrimi, mi-e dragă viața!” – și o continuă dorință de deșteptare. Receptam un masochism existențial generalizat care paralizează orice elan de a schimba ceva...

Matei Vișniec – Franța: Plecarea mea s-a produs în 1987, într-un moment dificil, într-un moment când nu se vedea nimic bun la orizont în România, când nici „perestroika” și nici „glasnost-ul”, altfel spus politica de deschidere inițiată de Gorbaciov în Uniunea Sovietică, nu-și făceau resimțite prezența pe pământul românesc strivit de cultul soților Ceaușescu.

Nu vreau însă să fiu ipocrit. Aș fi plecat în Occident în căutare de experiență de viață și de aventură culturală, chiar dacă România ar fi fost cea mai liberă și democratică țară din lume.

Parisul a devenit, din 1987, al treilea oraș al vieții mele, după Rădăuți și București. Cam jumătate din viața mea activă, de om matur, s-a scurs, iată, la Paris, după ce jumătate s-a scurs în România.

Sigur că, în 1989, după căderea comunismului, aș fi putut să mă întorc în România. Am avut însă această șansă, de a începe la Paris o nouă aventură profesională, cea

de ziarist, precum și o carieră de scriitor francofon. Prin faptul că lucrez la Secția Română a postului de radio RFI (Radio France Internationale) mi-am păstrat legătura cu România. Concomitent, limba franceză mi-a dat aripi. Astăzi am piese traduse în peste 30 de limbi, or, aproape toate aceste traduceri s-au făcut din franceză. Uneori sunt uluit să constat ca mi se traduc piese, din franceză, chiar și în țări vecine cu România, cum ar fi Bulgaria sau Ucraina... Marile mele satisfacții sunt însă traducerea în limba persană, în arabă și în japoneză... Dar și cele în letonă, islandeză sau turcă... E importantă o limbă de circulație internațională pentru un dramaturg.

Zomir Dimovic: *Cum au fost începuturile în noua țară.*

Anca Talpos: Noua țară nu a fost atât de nouă pentru mine, Germania fiindu-mi familiară încă din timpul liceului (Brukenthal din Sibiu), când făceam multe schimburi de experiență cu elevii din aceasta țară. Vorbind fluent limba germană, nu am avut mari dificultăți de adaptare. De asemenea, nu era prima dată când locuiam în Germania. Sigur că a fost ceva diferit de Ulm, Frankfurt fiind un oraș foarte mare, modern, internațional. Însă trebuie să spun că de data asta veneam în Germania pentru trupa din care făceam acum parte, nu pentru viața culturală sau pentru alt motiv. Așadar, focusul a fost pe tot ceea ce însemna NOU pentru mine: cum e să locuiești într-o comunitate, cum e să fii într-un teatru în care nu există mașiniști, cabinieră, croitoreasă etc, cum e să faci totul singur și să înveți de la cei care au mai multă experiență decât tine? Așadar, din acest punct de vedere, începutul meu a fost palpitant, treceam prin schimbări pe care mi le dorisem, la care sperasem, iar acum încercam să iau cât mai multe, să absorb, să învăț.

Vasile Șirli: Nu mai greu sau mai ușor ca ale tuturor celor ce au plecat nepregătiți. Eram gata să-mi schimb meseria. Chestiune de supraviețuire.

Matei Vișniec: Când am ajuns în Franța, la 31 de ani, am avut forța să mă pun cu burta pe carte din nou. Am muncit vreo cinci ani cu creionul pe hârtie, ca un elev silitor, pentru a asimila limba franceză. Aveam cu mine peste o mie de pagini de teatru scrise în România. Am început prin a-mi traduce, ajutat de unii prieteni, piese precum *Caii la fereastră* sau *Spectatorul condamnat la moarte*. Apoi, mi-am dat seama că puteam scrie direct în franceză, dar aveam grijă întotdeauna ca textele să-mi fie corectate de un ochi autohton (aveam deja o mulțime de prieteni francezi care erau actori și regizori).

Multă lume mă întreabă acum dacă mă consider un scriitor francez. Nu, nu sunt un scriitor francez. Sunt un scriitor român care are bucuria de a stăpâni o a doua limbă, deci sunt un scriitor român de expresie franceză din când în când. Rămân scriitor român prin formarea mea, prin sensibilitatea mea... Dar, în același timp, mă consider și un scriitor latin pentru ca am și o sensibilitate latină, sunt și un scriitor european pentru că am și o sensibilitate europeană...

Monica Lucia Madas: Am ajuns la Londra în februarie 2007, împreună cu partenerul meu, Sebastian. După un drum lung și plin de peripeții, într-o seară ploioasă am coborât din mașina care ne adusese din țară până în Anglia, aproape de Paddington, de unde am luat un tren... Eram fascinați de atmosfera relaxantă a oamenilor de pe străzi, din tren, de peste tot și aerul răcoros, proaspăt, mirosul de ploaie în orașul mare, curat și primitor. După câteva zile, o scurtă vizită a unei lady din New York, venită în Londra să organizeze mici producții gen cabaret&burlesque și alte artistice și o mică „audiție” de a mea cu o doină veche românească, multă improvizatie țesută în jurul sunetului, palinca din Maramureș și slămina de porc pe care doamna o savura ca pe trufandale. Când am ajuns la părțile experimentale ale piesei și toată casa s-a priment în sunete cu ușor parfum

de modern jazz, Laura a exclamat: „*Oh My God, people need to hear this amazing ecstatic orgasmic sound from Transylvania!*” A doua zi, eram pe scenă.

Zomir Dimovici: *Când ai avut prima confirmare artistică?*

Monica Lucia Madas: Atunci, la BATERSEA BARGE, unde mă pusese ca prim act muzical pentru că nu auzise nici buhu de mine și, mergând pe mâna experimentatei producătoare, nu m-au mai ascultat înainte de concert dar nici nu au vrut să riște prea mult, așa că, după ce am urcat pe scenă și am fost prezentată ca o fată din România, s-a lăsat o liniște totală și s-au auzit mici chicoteli. Mă măsurau cu interes și așteptau să vadă oare ce voi face doar cu vocea mea și un microfon. Venisem oarecum pregătită cu temele muzicale, dar partea de improvizație, care e aferentă stilului meu de a cânta, i-a luat prin surprindere și au început a chiui și aplauda cu frenezie la toate momentele de *free style*. Final apoteotic, iar eu, liniștită că am trecut examenul cu bine. De atunci nu am avut niciodată jena de a mă prezenta singurică drept „fata din România” și de a explica publicului cam despre ce e vorba în piesele tradiționale românești, făcând informația mult mai accesibilă și audiența foarte fericită.

Vasile Șirli: Dacă mă întrebați despre „prima confirmare artistică” în regimul de refugiat, ea a venit prin telefon, pe 24 decembrie 1986, pe la ora 21, când am primit vestea că propunerea mea a fost acceptată și că eu voi fi compozitorul care va face 9 minute de muzică originală pentru un scurt-metraj despre viitorul comunicării prin calculator.

Symbolic? Desigur. Dar nu pentru că era Ajunul Crăciunului, ci pentru că era aniversarea regizorului.

Anca Talpos: Trupa din care fac parte este una de teatru de stradă, cu spectacole foarte mari, ce pot fi văzute de către 800 până la 10 000 de oameni. Cred că o confirmare artistică importantă a fost pentru mine o reprezentație din Bochum, Germania, la care am avut aproximativ 7000 de spectatori. A fost ceva copleșitor să realizez, abia la aplauze, că am jucat realmente pentru o mare de oameni...

Matei Vișniec: În 1991 am câștigat un prim premiu ca autor dramatic la un festival de teatru la Lyon, unde mi s-a jucat apoi și prima piesă, *Caii la fereastră*. Am fost uluit atunci să descopăr că presa, cea locală dar și cea națională, a vorbit despre mine și despre spectacol, precum și despre compania care montase textul. Erau șapte actori pe scenă, decorul era format din pubele mici, mijlocii, mari și gigantice... Regizorul Pascal Papini utilizase în cadrul spectacolului atât *Caii la fereastră* cât și trei dintre piesele mele scurte: *Ultimul Godot*, *Omul care vorbește singur* și *Păianjenul în rană*. A fost un spectacol ambițios, provocator, jucat într-un mare teatru din Lyon, „Les Celestins”. Unii spectatori cu gusturi mai „clasice” sau mai burgheze ieșeau din sală... Am avut, atunci, articole în *Le Monde*, *Libération*, precum și în unele ziare locale cum ar fi *La Provence*. A fost marele meu debut în Franța, care nu a rămas neobservat. Îmi amintesc că, în urma acestei aventuri, am avut dreptul să solicit și o bursă de creație la Ministerul Francez al Culturii, bursă pe care am obținut-o și m-a ajutat să trăiesc în anii următori. Iar omul care îmi dăduse detaliile și mă învățase cum să cer bursa fusese de fapt un inspector de la minister care îmi văzuse piesa... În anul următor, am avut primele piese jucate la Festivalul de la Avignon... o serie care continuă până astăzi. Elementul declanșator din 1991 a fost de bun augur, numele meu a început să circule în lumea companiilor private doritoare să monteze autori în viață și, dacă se poate, interesanți.

Zomir Dimovici: *Limba este un handicap?*

Matei Vișniec: Mai ales atunci când începi să scrii într-o limbă străină, handicap este enorm. Eu am încercat, în primii ani, să transform acest handicap în exercițiu de stil, dorind să spun cât mai multe lucruri cu puține cuvinte. Ceea ce

Anca TALPOS

Monica Lucia MADAS

poate duce la unele soluții interesante, altfel spus „bogăția“ unui text începe să se bazeze nu pe lexic, ci pe calitatea situației dramatice, a construcției, a fiorului poetic și chiar a momentelor de tăcere incluse în piesă.

Anca Talpos: Am învățat germana ca limbă maternă, deși provin dintr-o familie în care nimeni nu vorbește germana.

Vasile Șirli: Limba? Mai puțin, chiar deloc pentru un compozitor. Nici pentru artiștii „vizuali“. Necunoașterea limbii este, însă, handicapantă pentru înțelegerea societății în care trăim și a problemelor celor din jurul nostru, de unde incapacitatea de adaptare, de exprimare activă etc. Cu un mic efort, handicapul limbii poate fi depășit. Nu este întotdeauna cazul altor categorii, al actorilor, de pildă.

Monica Lucia Madas: A fost la început. Era mai mult problema accentului folosit de localnici, amestecătura de culturi cu toate inflexiunile care se reflectă în limba vorbită. Eu, spre norocul meu, fiind foarte muzicală, mi-am însușit într-un timp relativ scurt coloratura accentului british și, acum, savurez cu delicioasă plăcere momentele când unii cred că sunt englezoaică. *That's very nice, indeed.*

Zomir Dimovici: *Cât de important e spațiul socio-cultural?*

Monica Lucia Madas: Foarte important. Și folositor. Și inspirator dacă ești artist și vrei să trăiești doar din ce exprimi. Dar mă rog, artiști suntem cu toții, fiecare în felul lui, nu? Și fotbalul e o artă, până la urmă. Bine, aici devine ușor obsesie, dar asta e o altă discuție: heheeeee!

Iar aici, unde trebuie să muncești ca să-ți plătești chiria exorbitantă și transportul și hrana și alte mici mofturi aferente, mai faci niște așa-zise compromisuri. Câte două joburi pe zi și seara sau în week-end, depinde de posibilități și natura muncii ești liber să cânti, să pictezi, să faci teatru. Zilnic văd oameni în costum care se duc la office și unii dintre ei cară câte o chitară, vioară, keyboard, planșă și pensule, măști de teatru, etc. și seara, după serviciu, fiecare merge unde-l trage firul creativ. Și totul pe relaxare și voie-bună. E o chestiune de alegere, până la urmă.

Vasile Șirli: Dacă mă întrebați despre spațiul socio-cultural al țării în care vrei să lucrezi, el trebuie cunoscut și înțeles foarte bine. Adaptarea la realitatea locului este indispensabilă.

Matei Vișniec: M-am născut în 1956 într-un oraș fabulos, care se numește Rădăuți, singurul oraș din lume care are o cale ferată ca axă de simetrie perfectă, în sensul că trece chiar prin mijlocul orașului, prin mijlocul cimitirului, prin inimile oamenilor și prin amintirile lor, separându-le în două părți profund inegale: trecutul și viitorul.

Când am scris prima poezie, la vârsta de zece ani, care nici măcar nu era o poezie adevărată, ci o versificare după fabula *Corbul și vulpea* de La Fontaine, mama și-a dat seama imediat că eram un geniu, ceea ce a și afirmat-o numaidecât în fața unei vecine care venea să ne ajute să stropim grădina. De atunci stau cu ochii pe mine însumi, scriu cuvinte și cuvinte, așteptând ca restul universului să o ia în serios pe mama. Dar, din păcate, lucrurile n-au fost așa simple. Iar acum e prea târziu ca să mai lupt, pentru că îmi dau seama că, înaintând în vârstă, toate răspunsurile esențiale mi se risipesc și rămân numai cu întrebările. La 17 ani, în orașul meu natal, eram deja marcat de eseurile lui Albert Camus și mă declaram existențialist în ce privește concepția despre lume și viață. Ca atitudine artistică pendulam însă între suprarealism și dadaism. Întâlnirea mea cu avangarda a fost așadar extrem de timpurie...

Greu de imaginat un loc mai pierdut la frontiera a două imperii decât târgul bucovinean al Rădăuților, unde în anii '70 limba germană se auzea încă pe stradă, iar stilul austriac al clădirilor din centru aruncau o punte între cumplitul anonim al locului și occidentul îndepărtat. Numai că locul colcăia de energii și revolte culturale,

pentru că, în aventura mea avangardistă, nu am fost singur: orașul își avea și alți poeți răzvrățiți, iar câțiva pictori, care erau cei mai buni prieteni ai mei, se convertiseră la suprarealism. Împreună, sfidând anonimatul, ideologia oficială și prezența, la numai câțiva kilometri, a marelui frate de la Răsărit, ne-am aruncat atunci în ceea ce credeam a fi un mod de viață „dadaist”. În definitiv, Tristan Tzara pornise de la Moinești, nu exista niciun motiv de îndoială că o nouă mișcare putea fi relansată de la Rădăuți. „Academia dadaistă anonimă de la Rădăuți” a funcționat vreo doi ani, cu Tristan Tzara declarat maestru absent de la ceremonii, locurile de întâlnire fiind atelierul pictorului Traian Rotaru și un monument din cimitirul orașului dedicat unor soldați cu nume nemțești care luptaseră în Primul Război Mondial de partea proastă a baricadei. Unul dintre scopurile nedeclarate ale „academiei” era și acela de a consuma o cantitate de vodcă „Zubrowka” suficientă pentru a putea construi, din sticlele goale, un perete transparent în atelierul pictorului Rotaru.

Am avut apoi șansa, fiind student la București, să devin, în 1986, membru fondator al „Cenaclului de luni”. Am avut, în acei ani, prietenii puternice cu unii poeți ai Cenaclului. I-am stimat pe toți, dar unii mi-au fost mai apropiați decât alții, cum se întâmplă în viață. Ce mi se pare interesant acum este sentimentul comun pe care îl aveam, la acea oră, noi, toți optzeciștii, legat de importanța luptei noastre estetice. Era important să construim o alternativă, chiar sub forma metaforică, la gândirea oficială, la discursul puterii, la ideologia marxistă... Era important să dinamităm prin ironie toată constipația mentală și ideologică a regimului, tot imobilismul său istoric și tot delirul său comportamental. Fiecare victorie stilistică la nivelul poeziei, fiecare „găselniță”, fiecare invenție, fiecare act de curaj la nivelul explorării limbajului poetic erau tot atâtea forme de dinamitare a prostiei și a obținutării oficiale, precum și a ceremoniilor patriotarde care ne otrăveau viața.

Marea mea revelație, când eram adolescent, a fost teatrul absurdului. Când am citit piesele lui Samuel Beckett și piesele lui Eugen Ionescu, m-am simțit atras de această „familie” de scriitori. După cum m-am simțit atras de Kafka, de Edgar Allan Poe, de Dostoievski... Teatrul absurdului era însă, pentru mine... o formă de realism pentru că, de fapt, realitatea în care trăiam era absurdă. Iată motivul pentru care am scris, la început, piese în cheie absurdă, dar nu numai – deoarece am fost atras și de alte „chei”: de literatura onirică, de cea fantastică, de teatrul grotescului... lubeam, de fapt, totul, cu excepția literaturii socialiste impuse de regim.

Anca Talpos: Am aflat, în timpul turneelor mele cu trupa, că oriunde găsești pe cineva care să te asculte, atunci când ai ceva de spus... am avut spectacole în Spania, în mijlocul pustietății, unde am trăit mai mult sau mai puțin izolați timp de câteva săptămâni, căutând într-un laborator de teatru modalități de exprimare, imagini, mijloace, și am jucat în orașe mari din Suedia, Turcia, Slovenia, Polonia, Armenia etc. Ne-am adresat oamenilor nu prin cuvinte, ci prin imagini, printr-un limbaj ce trece de orice bariere și, ca oriunde am ajuns cu trupa, am avut un ecou. Așadar, am descoperit că mă pot exprima eu, dincolo de orice limitări, și am descoperit că pot fi înțeleasă prin ceea ce fac, indiferent de locul în care m-am aflat.

Zomir Dimovici: *Aveți o definiție proprie a termenului „limită”?*

Anca Talpos: M-am confruntat aici, în trupă, foarte des cu acest termen, cu propriile mele limite... o limită este pentru mine o obișnuință. Obișnuința de a vedea un lucru mereu în același fel, de a cataloga ceva după anumite principii sau, din nou, obișnuințe. O limită înseamnă starea de oboseală din care privești asupra lumii ce te înconjoară.

Matei Vișniec: Nu am o definiție, dar știu ce înseamnă lupta cu propriile limite ori de câte ori scriu în limba franceză. A fost un pariu pe care mi l-am asumat târziu, după vârsta de 31 de ani, și a fost destul de dureros. Am reușit să spun ceea ce voiam să spun în aceasta limbă, dar numai în limbaj teatral. Acum trei ani am scris un român în limba română (*Sindromul de panică în orașul luminilor*) unde vorbesc despre lupta scriitorului cu „limitele” sale. Aceste limite pe care tot dorim să le depășim nu țin însă numai de limbă, ci și de alte numeroase aspecte. Până unde poți aprofunda un subiect, până unde poți pătrunde în contradicțiile acestei lumi sau ale unui personaj, până unde poți fi original... Dacă arta este și o formă de cunoaștere, până unde poți explora cunoașterea?

Monica Lucia Madas: Sunt limitată doar de propriile mele gânduri. Mi-a fost frică mulți ani să zbor cu avionul, din această pricină am ales să vin cu mașina aici (*zâmbește*), dar toată viața mi-am dorit să zbor. Un apanaj al libertății sau poate doar o dorință acerbă de a-mi învinge teama asta absurdă. Aveam vise repetitive și obsesive cu mine zburând peste tot mapamondul și universul, vizitând planete și descoperind civilizații. Așa că, în 2008 am luat avionul spre Paris și a fost minunat. După o lună, am zburat spre România. Eram foarte obosită, pentru că luasem un zbor matinal, pe la 6.30 am decolat. Așa că am adormit imediat și m-am trezit când soarele îmi gâdila obraji prin gemulețul mașinării cu elice. M-am uitat pe geam. Răsăritul era de-a dreptul sublim. Mi-a mijit un zâmbet larg pe fața adormită și am șoptit: „În sfârșit, zbor”... Și am adormit la loc, extrem de fericită.

Vasile Șirli: Nu m-am întrebat niciodată care este „limita”. Ea există natural, din caracteristicile noastre, din educația noastră, din cultura noastră, din mentalitatea noastră. A se vedea autocenzura, care funcționează din bun-simț și înțelepciune.

Zomir Dimovici: *Ce vă motivează?*

Vasile Șirli: Proiectele.

Monica Lucia Madas: Viața în toate aspectele ei, oamenii cu bucuriile și tristețile lor, și mai ales aceia care, născuți sub zodia nefericită a vreunei dizabilități, luptă și nu-și acceptă sub niciun fel neputința, acest curaj nebun de a merge înainte și a întinde mâini, picioare, guri și, apucând viața din toate balamalele, de a o întoarce pe toate părțile și a o tăvăli cu dragoste prin ore și secunde dăruitoare de hrana minții și a trupului; mă mai motivează zilele care trec și nopțile care te petrec, soarele pe care-l iubesc și care e foarte generos anul acesta cu pământeni din insula Marii Britanii... și multe altele, și mulți alții...

Matei Vișniec: Întâlnirile cu oamenii, cu regizorii, cu actorii, cu companiile care doresc să exploreze universul meu sau care doresc să scriu pentru ele. Am scris deseori piese „la comandă”. Uneori vin la mine regizori sau actori care mi-au văzut sau citit piesele și-mi spun că ar dori să lucreze cu mine, îmi cer să le scriu un text nou. Am avut plăcerea să scriu piese interesante pentru că am fost incitat de oameni interesanți.

Mă mai motivează și meseria mea de jurnalist (de 20 de ani lucrez pentru Radio France Internationale). Noi, jurnaliștii, lucrăm cam în aceleași condiții ca medicii de la Urgență care au de-a face numai cu cazuri teribile, cu oameni între viață și moarte, cu sinucigași și accidentați, cu ființe rănite sau pradă acceselor de nebunie... Adică suntem în prima linie a ororii. În fiecare moment noi suntem cei care relatăm despre noile răni ale planetei, despre ultimele lovituri pe care le-a încasat demnitatea umană, despre ultimele tentative de sinucidere ale umanității. Știrile pe care le difuzăm sunt, în proporție de 90 la sută, informații triste, despre mizeria umană, despre prăbușirea iluziilor și despre capacitatea de regenerare a răului, a cruzimii și a prostiei. Uneori actualitatea mă sufocă (deci mă motivează)

și atunci încerc să ies din cercul ei vicios tratând aceleași subiecte în cheie literară. Așa am scris o piesă care se joacă destul de des, *Despre sexul femeii ca un câmp de luptă în războiul din Bosnia*. Am scris-o pentru că am fost excedat de știrile care veneau din fosta Iugoslavie unde războiul civil a provocat moartea a 100 000 de persoane, violul devenise o strategie militară.

Tot pe fondul unor motivații de acest tip (jurnalismul și delirul istoriei) s-a născut și piesa *Cuvântul progres spus de mama sună teribil de fals*. Este o piesă care vorbește despre doliul imposibil, despre doliul părinților care și-au pierdut copiii în război și care nu-și pot vărsa lacrimile pentru că nu au pe cine îngropa. Cum bine știți, războiul a însemnat și mii de dispăruți, mii de morți fără cadavru, sau mii de gropi comune în care identificarea cadavrelor este dificilă sau imposibilă. Am scris deci o piesă despre o mamă care nu-și dorește altceva decât ca fiul ei mort să aibă un mormânt decent. Ceea ce a devenit un lux în contextul multor conflicte, cum a fost cel din fosta Iugoslavie. Culmea este că scrierea acestei piese mi-a fost sugerată de o poveste întâmplată acum câțiva ani în Cecenia: o mamă căreia i-a fost ucis fiul a primit o scrisoare prin care ucigașii cereau 2000 de dolari pentru a-i trimite cadavru. Este limpede că în materie de oroare realitatea întrece ficțiunea...

Anca Talpos: Nevoia de a mă afla pe mine însămi, de a mă vedea pusă în anumite situații inedite – nu întotdeauna, dar din când în când, atât cât să mă trezesc din amorțeală. Nu mă simt niciunde acasă, am crescut cu două limbi materne, iar acest lucru a avut o influență hotărâtoare asupra dezvoltării mele.

Zomir Dimovici: *Situația de a vă exprima artistic în afara țării de origine vă influențează în vreun fel?*

Monica Lucia Madas: Mă inspiră mult. Concertele mele sunt bazate pe foarte multă improvizatie și experimentul lui aici și acum. Și acest fapt aduce oameni care deja au mai fost și la alte concerte în ideea: la să vedem ce mai face Monooka acum? Unde se va opri... Se va opri, oare? Și dacă nu, până unde vom merge și noi împreună cu ea? Și când ajungem acolo ce se va întâmpla? E o aventură a spiritului și o sărbătorire a trupului. Și aici mă refer la concertele unde totul de dezlănțuie în joc și voie bună, atunci când cânt cu muzicienii mei.

Vasile Șirli: Inconștient, cred ca da, având ca rezultat dorința de a face cât mai bine, ceea ce nu înseamnă că reușesc.

Matei Vișniec: Am învățat, în Franța și în Occident, ce înseamnă marea competiție, dar și ce înseamnă să fii mereu în competiție, să știi că niciodată nimic nu e câștigat și să fii în acțiune tot timpul. Da, am lăsat în urmă, în România, o anumită „filosofie” populară foarte plastic incarnată de expresiile „hai, că n-o fi foc”, „merge și așa”, „decât codaș la oraș, mai bine în satul tău frunțuș”, „stai că nu dau turcii”, etc. Când încerci să faci artă în Occident și chiar să-ți faci un nume, totul se schimbă, reperele, criteriile de reușită, stilul de muncă și stilul de viață, raportul cu timpul...

Anca Talpos: Când sunt aici, sau când sunt cu trupa în turneu, mă simt cu adevărat pusă la încercare. În România, proiectele mele de teatru sunt limitate, pentru că nu cred cu adevărat în ceea ce mi se întâmplă acolo, sau, mai rău, acolo nu mi se întâmplă (mai) nimic. Aici, totul e altfel. Perioada din România este una de tranzit, știu asta. Așadar, sunt curioasă să aflu ce-mi rezervă viitorul.

Zomir Dimovici: *Credeți că ați avut noroc?*

Matei Vișniec: Sigur. Este greu de evaluat ponderea acestui element misterios într-o carieră, dar eu am avut noroc. Mi-am dat seama că am noroc încă din copilărie, când am început să joc table. Zarurile m-au fascinat și deseori jucam numai

Matei VIȘNIEC

Vasile ŞIRLI

pentru a înțelege raporturile capricioase pe care le avem noi oamenii cu hazardul. Mi-au plăcut jocurile de noroc, deși nu le-am practicat niciodată ca o victimă, ci numai ca un observator. Când am vizitat prima dată Vestul American și m-am dus în California, m-am oprit timp de trei zile la Las Vegas ca să observ ce se întâmplă acolo cu oamenii în capitala mondială a jocurilor de noroc.

Astăzi, când umblu prin lume, ca scriitor, în urma pieselor mele, îmi spun același lucru: am avut noroc. Am avut noroc să iubesc la nebulie teatrul și poezia... Călătorind ca să-mi văd piesele, am descoperit multe regiuni și orașe din Franța unde n-aș fi mers cu prioritate dacă nu m-ar fi precedat textele mele sub formă de spectacole sau lecturi publice. Am călătorit și în lume pentru că m-am dus să-mi văd spectacolele în Germania, Olanda, Elveția, Portugalia, Italia, Grecia, Ucraina, Spania, Turcia, Marea Britanie, Statele Unite, Canada, Japonia, Maroc, Iran... Sunt călătorii marcate și de întâlniri umane interesante, adevărate surse de bogăție sufletească. Pentru că una e să călătorești prin lume ca turist, și alta e să întâlnești actori, regizori și spectatori de diverse naționalități. Franceza și engleza m-au ajutat să comunic pretutindeni în lume și să simt intensitatea comunicării. Un mare regizor francez, Nicolas Bataille, cel care a montat primul piesele lui Eugen Ionescu, a scris o carte intitulată *Teatrul este o aventură*. El considera că a fost o aventură tot ce i s-a întâmplat, inclusiv întâlnirea cu Ionescu. Când teatrul este o aventură, atunci întâmplarea și norocul nu sunt departe.

Vasile Șirli: Cu siguranță!

Anca Talpos: Da, desigur. Am noroc să știu limba germană, am norocul de a fi călătorit foarte mult până la vârsta de 26 de ani, făcând ceea ce îmi doresc să fac, adică teatru (vreau să spun că nu am călătorit pe sistemul *all inclusive* cu TUI-Schoene Ferien, motiv pentru care sunt foarte mândră; nu mi-am rezervat până acum nicio vacanță, nicio călătorie!).

Monica Lucia Madas: Norocul ți-l și faci cu mâna ta. Atunci când scoți curajul la înaintare și zici: Gata! Am sperat, am încercat cu ajutorul ei, al lui, al lor acum a venit momentul să-mi iau singură viața în mâini orice ar fi. Am avut și norocul să nu fiu singură. Există un noroc al începătorului, de care am avut și eu parte la un anumit nivel...

Zomir Dimovici: „Străin“ este un statut sau o stare de spirit?

Vasile Șirli: Ambele, cred. Depinde unde. Există locuri mai tolerante decât altele. În același timp, nu știu dacă România e mai tolerantă decât o altă țară. Statutul nu-l putem schimba. Starea de spirit trebuie să ne-o hrănim.

Monica Lucia Madas: E un statut social. Așa începe povestea. Vii aici și intri într-un alt sistem.

În multe formulare există întrebarea: naționalitatea? Ghinionul aici este și faptul că românii și bulgarii sunt singurele națiuni din Uniunea Europeană care nu au drept total de muncă. Poți să lucrezi ca liber profesionist, îți faci singur toate actele, plătești taxele și ceea ce e extrem de folositor din această experiență, înveți să te organizezi mai bine și să capeți experiență mult mai ușor...

Sentimentul că ești „străin“, din păcate, poate deveni o stare de spirit atunci când te lași subjugat de demonul răscolitor al eșecului, faptul că lucrurile nu merg așa cum ai plănuit, că unii oameni te mai și categorisesc, că vorba aceea: pădure fără uscături nu există. Am trecut și eu prin momente din acestea, dar lecția de bază pe care mi-am însușit-o a fost că dacă sunt talentată și muncesc, sunt apreciată și atunci nu mai există niciun statut sau limite culturale.

Anca Talpos: Cred că este o stare de spirit, cu care uneori mă confrunt, alteleori nu. Depinde de foarte multe lucruri dacă mă simt străin(ă) sau nu. Depinde de

mine, bineînțeles. Acum, spre exemplu, mă simt străina, din nou. Așadar, caut, caut, caut, până când nu o să mai fie așa. Nu știu dacă e neapărat un termen cu sens negativ... Nu cred, deși poate că s-a înțeles așa. Mă simt străină în și de România, în care nu mă regăsesc și nu mă recunosc.

Matei Vișniec: Cioran spune undeva ca s-a simțit foarte bine ca „apatriid“ în Franța. Nu și-a cerut niciodată cetățenia franceză, cea română nu o mai avea... Așa a fost el fericit, pentru că nu a mai avut nicio patrie de apărat, nicio datorie fundamentală decât față de scris.

A fi „străin“ în Occident, ca artist, este deseori un statut interesant pentru că, în acest fel, îți poți permite să fii detașat și de locul de unde vii și de locul în care trăiești. Pentru unii, a fi străin, este aproape o „meserie“. Am cunoscut artiști străini care nu mai doreau, odată ajunși la Paris, să păstreze contacte cu foștii lor concetățeni. În străinătate, însă, există și riscul de a deveni „străinul de serviciu“. Altfel spus, uneori ești invitat la anumite manifestări culturale, dezbateri, etc., numai pentru că ești străin, pentru că organizatorii doresc să aibă printre participanți și un român, și un bulgar, și un marocan, și un somalez... Cunosc artiști „străini“ care s-au profesionalizat în asemenea tipuri de activitate, după cum există medii de informare care au liste de străini susceptibili să fie invitați în orice moment să-și dea cu părerea, dacă e cazul... Opinia publică nu este întotdeauna foarte generoasă cu ideea de artist străin și mai ales... are o capacitate de memorizare limitată. Când adoptă un străin și-l declară celebru, nu mai are „memorie“ și „afectivitate“ disponibile și pentru un al doilea membru al aceleiași etnii. La un moment dat, în Franța, exista un singur scriitor albanez celebru, Ismail Kadare, un singur scriitor ceh celebru, Milan Kundera... Pentru un al doilea albanez, pentru un al doilea ceh, publicul nu mai avea putere de absorbție... Câte un reprezentant din fiecare popor, ajunge. Iată de ce este greu să fii, totuși, „străin“. Este ceea ce au resimțit scriitorii sau artiștii care și-au luat pseudonime franceze și au încercat să se topească în masa de artiști autohtoni.

Zomir Dimovici: *Se vehiculează des apelativul „cetățean al lumii“. El există într-adevăr, ori este doar un personaj al globalizării?*

Anca Talpos: „Cetățean al lumii“... parcă ar exista dintotdeauna acest termen. Poate că este mai degrabă un apelativ, o denumire născocită de fenomenul globalizării. Greu de răspuns la această întrebare. Nu știu, nu mă identific cu denumirea asta, îmi sună străină și stranie. Sigur e inventată de cineva care stă la birou și vede cam sceptic toată treaba asta – călătorit, dezrădăcinare, emigrare sau non-emigrare...

Vasile Șirli: Este o stare de spirit, o vitamină morală, o formulă de încurajare. Ne face bine.

Matei Vișniec: Am crezut, la un moment dat, că globalizarea va crea niște cetățeni ai lumii având aceleași valori legate de libertate și de democrație. Acum cred însă că globalizarea este de fapt o orânduire comercială care s-a abătut asupra noastră, iar cetățeanul este transformat în consumator. Orânduirea comercială nu are nevoie de cetățeni lucizi și liberi, ci de consumatori disciplinați și lacomi. Democrația însăși intră astăzi în conflict cu societatea de consum. Omul nou pe care îl creează globalizarea provine dintr-o subtilă spălare de creier. Comunismul nu a reușit să formalize „omul nou“, societatea de consum a reușit să creeze „consumatorul nou“. Iată, deci, cine este „cetățeanul lumii“. Mă gândesc uneori că pe vremea comunismului era atât de ușor, pentru un artist și intelectual angajat, să denunțe răul. Pentru că răul era vizibil. În timp ce în orânduirea comercială în care trăim răul ia

uneori forme care... ni se par bune. Ce e rău în asta, că un om nu-și mai dorește nimic de la viață decât să guste și să posede tot ce se află într-un „mall“?

Oare omenirea nu-și mai dorește nimic în acest moment decât să universalizeze un stil de viață bazat pe consum? Este singura „utopie“ care i-a mai rămas rasei umane? Personal, absența utopiei mă preocupă și am abordat subiectul în una dintre piesele mele cele mai jucate, *Istoria comunismului povestita pentru bolnavii mintal*. Am scris această piesă inițial în limba franceză, la zece ani de la căderea comunismului, abordând subiectul dintr-un unghi oarecum diferit, și anume, spunându-mi: ce păcat că această utopie, care trebuia să rezolve toate problemele umanității, a căzut, s-a prăbușit... Este o pierdere teribilă din punctul de vedere al speranței, pentru ca această utopie a pornit inițial cu un elan extraordinar. Orice s-ar zice, au existat milioane de oameni care au crezut sincer în comunism, dar care au sfârșit prin a fi manipulați și până la urmă masacrați. Cum e posibil deci ca o utopie (care părea atât de generoasă) să domine un secol întreg, să înceapă cu un elan incredibil, să inflameze tot secolul al XX-lea și să se termine apoi cu o sută de milioane de morți și cu un gol istoric imens?

Personal, mie, această reflexie în jurul prăbușirii utopiei mi se pare neterminată. Aș spune chiar că, în Occident, a fost lăsată deoparte și aceasta înseamnă o pierdere pentru gândire, pentru spiritualitate... E grav faptul că n-au fost analizate în profunzime consecințele acestei prăbușiri la nivelul imaginarului utopic. Să fie mondializarea sau globalizarea o nouă utopie? Mondializarea a început fără niciun fel de gândire, fără niciun fel de bază de reflexie, și ne îndreptăm spre ceva ce nu e deloc clar prefigurată la orizont. Navigăm spre necunoscut într-un context de teribilă violență, de teribilă incertitudine, într-o lume pândită de monștri care pot ieși la iveală la fiecare pas. Cine își închipuia, când se prăbușea comunismul, că viitorul mare pericol al omenirii va fi integrismul? Nimeni. Integrismul era o glumă și, totuși, terorismul, integrismul încep să-și scoată colții...

Monica Lucia Madas: Lumea a devenit o scenă a toleranței și multiculturalizării. Oamenii se stabilesc pe alte meleaguri, se adaptează noilor culturi, căsătoriile între religii diferite nu mai sunt atât de restricționate de tradiții (și noi suntem invitați peste o săptămână la o nuntă între un evreu și o chinezoaică). Există și aici comunități foarte bine structurate și împământentate: comunitatea indiană, turcească, africană, arabă și cea a evreilor hasidici, ultimele două fiind probabil cele mai ancorate în a-și păstra obiceiurile și, cu toate acestea, nu se pot izola total, sunt curioși și ei să vadă și să cunoască ce se mai întâmplă în afara ogrăzii lor, relaționează cu celelalte spații culturale, se folosesc de instrumentele informaționale și cred că este doar o chestiune de timp până ce lucrurile se vor așeza mai confortabil din punctul de vedere al interferențelor culturale. Ne amestecăm în inerția statutului nostru de animale sociale. Eu am ales Londra tocmai pentru cosmopolitanismul ei caracteristic și pentru că aici, mai mult decât oriunde, mă simt un mic cetățean al lumii. Un alt început.

Zomir Dimovici: *Cui aparține viitorul?*

Monica Lucia Madas: Viitorul ar trebui să aparțină tuturor, la fel ca și trecutul, pentru că sunt ambele caracteristici ale timpului prezent. Și cu toate acestea, este doar al celor care construiesc acum și aici ceva cu adevărat valoros și stabil. Viitorul e o chestiune delicată, cu valențe utopice și foarte legat de liberul arbitru al fiecăruia. Eu sper ca viitorul să aparțină omului nou, întemeietorul unei societăți mai înțelepte unei structuri educaționale mai bine gândite și unei Planete mai puțin amenințate de dezastrele naturale.

Vasile Șirli: De-aș ști...

Matei Vișniec: Celor care știu să se bucure de teatru și de artă, bineînțeles.

Anca Talpos: Sper să ne aparțină nouă, sper că putem „da drumul“ la timp, pentru ca aceia aflați în urma noastră să preia ce le oferim.